

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

NGUYỄN VĂN HIỆP

**CẢM HỨNG VÀ GIỌNG ĐIỆU
TRONG THƠ NGUYỄN MINH KHIÊM**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ,
VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

THÁI NGUYÊN - 2020

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

NGUYỄN VĂN HIỆP

**CẢM HỨNG VÀ GIỌNG ĐIỆU
TRONG THƠ NGUYỄN MINH KHIÊM**

Ngành: Văn học Việt Nam

Mã ngành: 8.22.01.21

**LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ,
VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: TS. NGUYỄN KIẾN THỌ

THÁI NGUYÊN - 2020

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu trích dẫn đều có nguồn gốc rõ ràng. Các kết quả nghiên cứu trong luận văn đều trung thực và chưa từng được công bố ở bất kỳ công trình nào khác.

Tác giả luận văn

Nguyễn Văn Hiệp

LỜI CẢM ƠN

Tôi xin bày tỏ lòng biết ơn chân thành và sâu sắc tới thầy giáo hướng dẫn là TS Nguyễn Kiến Thọ - người đã tận tình hướng dẫn, động viên, tạo điều kiện tốt nhất cho tôi trong suốt quá trình thực hiện luận văn.

Tôi xin chân thành cảm ơn các thầy cô giáo, cán bộ khoa Ngữ văn, khoa Sau đại học Trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên, nhà thơ Nguyễn Minh Khiêm đã tạo điều kiện, giúp đỡ tôi trong quá trình học tập, nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Tôi vô cùng cảm ơn sự quan tâm và ủng hộ của gia đình, bạn bè, đồng nghiệp. Đó chính là nguồn động viên tinh thần rất lớn để tôi theo đuổi và hoàn thành luận văn.

Thái Nguyên, ngày tháng 6 năm 2020

Tác giả luận văn

Nguyễn Văn Hiệp

MỤC LỤC

Lời cam đoan	i
Lời cảm ơn.....	ii
Mục lục	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề.....	2
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	5
4. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu	6
5. Phương pháp nghiên cứu	6
6. Đóng góp của luận văn	7
7. Cấu trúc của luận văn	8
Chương 1: THƠ NGUYỄN MINH KHIÊM TRONG NỀN THƠ VIỆT NAM HIỆN ĐẠI	9
1.1. Một số vấn đề thơ Việt Nam đương đại từ sau 1986.....	9
1.2. Nhà thơ Nguyễn Minh Khiêm	12
1.2.1. Vài nét về tiểu sử và con người	12
1.2.2. Hình trình sáng tác và quan niệm nghệ thuật	14
Tiểu kết chương 1	22
Chương 2: CẢM HỨNG NGHỆ THUẬT TRONG THƠ NGUYỄN MINH KHIÊM	23
2.1. Khái niệm về cảm hứng và cảm hứng trong thơ	23
2.1.1. Khái niệm cảm hứng.....	23
2.1.2. Cảm hứng trong thơ.....	24
2.2. Một số cảm hứng nghệ thuật trong thơ Nguyễn Minh Khiêm	26
2.2.1. Cảm hứng ngợi ca khi viết về làng và dòng sông quê hương	26
2.2.2. Cảm hứng thiêng liêng khi viết về người Mẹ.....	35

2.2.3. Cảm hứng âm ảnh, suy tư khi viết về chiến tranh.....	41
Tiểu kết chương 2	52
Chương 3: GIỌNG ĐIỆU NGHỆ THUẬT TRONG THƠ NGUYỄN	
MINH KHIÊM.....	53
3.1. Khái niệm về giọng điệu và giọng điệu nghệ thuật trong thơ.....	53
3.1.1. Khái niệm giọng điệu	53
3.1.2. Giọng điệu nghệ thuật trong thơ.....	54
3.2. Một số giọng điệu nghệ thuật trong thơ Nguyễn Minh Khiêm.....	55
3.2.1. Giọng điệu ngợi ca, tự hào	55
3.2.2. Giọng điệu đồng cảm, sẻ chia.....	62
3.2.3. Giọng điệu "giải mã", tự vấn cá nhân.....	72
Tiểu kết chương 3	78
KẾT LUẬN.....	79
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	82

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Công cuộc đổi mới của Đảng được khởi xướng năm 1986 ở nước ta là sự kiện chính trị và xã hội quan trọng, kích hoạt sự đổi mới văn học, trong đó, có sự khởi sắc và lên ngôi của tất cả các thể loại văn học, mà thơ được xem là thể loại xung kích, tiên phong, tạo bước ngoặt chuyển mình của đời sống xã hội và đời sống văn học. Để tạo nên diện mạo của nền thơ ca Việt Nam đương đại, cần có cả một quá trình với sự đóng góp của nhiều thế hệ, nhiều tác giả. Họ đã làm nên dòng chảy đầy sức sống sáng tạo và đa dạng của nền thơ đương đại. Có một Nguyễn Quang Thiều đã tạo nên từ - trường - thơ mới; một Mai Văn Phan đang hành trình tới bên bờ cách tân; một Nguyễn Việt Chiến đang cố tìm tòi và làm mới thơ trên cái nền của bản sắc thơ Việt; một Nguyễn Bình Phương trong cõi thơ lạ với dạng thức mới kỳ ảo của ngôn ngữ thơ; một Đỗ Minh Tuấn lập trình thơ bằng những suy tưởng mới; một Inrasara cất cánh từ văn hoá Chăm sang chân trời mới; một Thảo Phương luôn khát vọng đổi mới thơ Nguyễn Minh Khiêm, thuộc lớp nhà thơ không còn trẻ nhưng cũng đầy nhiệt huyết cách tân và đã có những thành tựu.

1.2. Nhà thơ Nguyễn Minh Khiêm có một khối lượng sáng tác hết sức phong phú và đa dạng. Những ngày đầu cầm bút, ông viết nhiều thể loại văn học khi thì viết kí, khi thì làm thơ, khi thì sáng tác truyện ngắn và cả tiểu thuyết nên thành công không nhiều. Phải đến khi ông chuyển hẳn sang sáng tác thơ thì đã gặt hái khá nhiều thành công, cùng với thơ ông cũng khá thành công về trường ca. Ông trở thành hội viên thơ của Hội nhà văn Việt Nam cũng từ những thành công ấy.

1.3. Thơ Nguyễn Minh Khiêm luôn quan tâm đến hiện thực đời sống và con người. Nhiều tác phẩm của nhà thơ phản ánh hiện thực của đất nước và con người, bàn về nhiều vấn đề đa dạng của hiện thực hướng tới đời thường, với số

phận cá nhân. Đây là những đôi mắt mới trong quan niệm về hiện thực và cách nhìn nhận về con người trong tư duy nghệ thuật của nhà thơ. Chính sự chuyển biến sâu sắc như vậy đã giúp Nguyễn Minh Khiêm có được sức sáng tạo bền bỉ và có những đóng góp cho nền thơ ca Việt Nam đương đại. Vì lẽ đó, chúng tôi mạnh dạn nghiên cứu “*Cảm hứng và giọng điệu trong thơ Nguyễn Minh Khiêm*” làm đề tài luận văn của mình.

2. Lịch sử vấn đề

Ngòi bút tài ba và khối lượng tác phẩm mà nhà thơ Nguyễn Minh Khiêm đã cho ra mắt bạn đọc đã khẳng định thế đứng vững chãi của mình trên nền thi ca Việt Nam. Một nhà thơ luôn song hành cùng công cuộc cách mạng của đất nước, ông có tâm tư tưởng, có bản lĩnh của người chiến sĩ và có tài hoa trong nghệ thuật thi ca. Thơ của Nguyễn Minh Khiêm đã thu hút sự quan tâm nghiên cứu, đánh giá, nhận diện của khá đông đảo bạn đọc cũng như đồng nghiệp và các nhà nghiên cứu - phê bình.

Đánh giá chung về nhà thơ Nguyễn Minh Khiêm, PGS.TS Hòa Diệu Thúy nhận xét “Trong làng thơ xứ Thanh, Nguyễn Minh Khiêm hiện đang là cái tên nổi bật. Không phải hiện tượng đột xuất, cây "thơ" Nguyễn Minh Khiêm ngày càng tỏa bóng bởi bộ rễ bám rất chắc và cần cù chắt chiu mỡ màu từ mảnh đất xứ Thanh quê hương. Với hơn hai mươi năm cầm bút, Nguyễn Minh Khiêm đã cho ra mắt 8 tập thơ dày dặn, 3 tập truyện, một tiểu thuyết và một tập ký (in chung), ấy là chưa kể còn hàng trăm bài thơ chưa in (!). Nguyễn Minh Khiêm nhiều lần được vinh danh ở các giải văn chương: giải nhất cho tập thơ Giải Mã của UBND Liên hiệp các Hội Văn học Nghệ thuật Việt Nam năm 2012; nhiều lần đoạt giải nhất, nhì trong các cuộc thi thơ do các báo và tạp chí tổ chức, 5 lần đoạt giải trong các cuộc thi truyện kí... Nguyễn Minh Khiêm đã và đang bộc lộ nội lực của một cây bút lớn”.

Bàn về nội dung, chủ đề thơ, Nguyễn Văn Bảy trong bài “*Cây thơ*” Nguyễn Minh Khiêm có viết: “*Thơ Nguyễn Minh Khiêm (bài lẻ hay bài dài),*

đều xây dựng trên bốn chủ đề: 1. Tu thân đức tin (lập ngôn) làm người tử tế. 2. Tình yêu làng quê non nước cụ thể của người thơ. 3. Thơ viết về Mẹ (mẹ của riêng anh). 4. Và sau cùng, thơ về chiến tranh, với một cách nhìn của người lính, một cách nhìn nhân bản” [6].

Nhân kỉ niệm 60 năm ra số đầu tiên, Tạp chí Văn nghệ Quân đội đã trao giải Cuộc thi thơ 2015-2016. Có trên 700 tác phẩm của hơn 200 tác giả. “Các tác phẩm đã tập trung vào mảng đề tài thế sự, quân đội, lịch sử, chiến tranh, những giá trị truyền thống và những đổi thay đi lên của đất nước trong thời kì mới. Những tác phẩm thơ góp mặt trong cuộc thi, bên cạnh việc ngợi ca vinh quang của đất nước, cũng nhắc nhớ về những hi sinh mất mát của dân tộc, của gia đình, cá nhân (những người mẹ, người vợ, người con...) trong hai cuộc chiến tranh bảo vệ Tổ quốc. (...). Góp mặt tại cuộc thi, Nhà thơ Nguyễn Minh Khiêm vinh dự khi được “BTC đã quyết định trao một giải Nhất cho tác giả Nguyễn Minh Khiêm với chùm bài: *Đói thoại ở rừng; Xin về nhận lại; Nhận hoa*” [55]. Như vậy, Có thể nhận thấy sức sống mạnh mẽ của dòng cảm hứng này trong thơ trên Tạp chí Văn nghệ Quân đội nói riêng và thơ Việt đương đại nói chung.

Đánh giá về tác phẩm “*Nhận hoa*” mới đạt giải của nhà thơ, Viên Lan Anh viết “Toàn bộ bài thơ là nỗi xót thương vô hạn những liệt sĩ đã ngã xuống vì hòa bình, độc lập dân tộc và những người đã mất đi một phần nhân dạng, tính dạng mình qua cuộc chiến tranh. (...). Nhà thơ Nguyễn Minh Khiêm đã viết như trong cơn mộng du đau đớn của chính mình về “nỗi buồn chiến tranh” khiến người còn sống luôn đau đáu vọng nhớ người đã khuất. Hơn thế, tác giả còn khẳng định đó là món nợ ba sinh mà người còn sống phải trả bằng cách này hay cách kia, sao cho xứng đáng với máu thịt những thanh tân đã ngã giữa chiến trường cho hồi sinh Tổ Quốc” [1].

Gần hai mươi tập thơ đã xuất bản là nỗ lực sáng tạo không ngừng nghỉ của Nguyễn Minh Khiêm. Mỗi tập thơ được xuất bản, luôn được độc giả đón

nhận. Tác giả Đỗ Xuân Thu trong bài *Cung ly say cùng Nguyễn Minh Khiêm*, nhận xét về tập thơ “Đây là tập thơ lục bát nhuần nhuyễn, dày dặn (121 bài, 166 trang) (...). Ngõ là cũ (kể cả về thời gian ra sách và thể loại thơ lục bát - ấy vậy mà mỗi lần đọc lại cho tôi thêm một lần khám phá nội dung, nghệ thuật, bút pháp, ngôn ngữ, hình ảnh mới. Trên cái nền truyền thống của quốc hồn thơ dân tộc, “*Cung ly*” mới mẻ, hiện đại cả về cách nghĩ, cách cảm, cấu tứ, riêng, chung, tâm trạng, nỗi niềm, thời cuộc... Tất cả cứ hiện lên lung linh. Nguyễn Minh Khiêm đã cháy hết mình, cháy tận cùng bằng thể thơ tinh hoa của dân tộc để rồi từ đó, ông làm cho người đọc bị hết cái lạ này đến cái lạ khác cuốn hút, chinh phục. Tâm hồn ông thăng hoa. Thơ ông kết trái, tỏa hương, lọc lõi, tinh túy” [53]. Còn tác giả Nguyễn Minh Thúy nhận đọc tập thơ “*Giải mã*” có nhận định: “Tập *Giải mã* có hơn 60 bài thơ, được trình bày khá đơn giản. Thế nhưng, trái với vẻ ngoài khiêm tốn đó, mỗi một trang thơ khi được lật giở ra lại như chứa đựng cả một suối nguồn ngôn từ, chữ nghĩa. Suối nguồn ấy không ngừng tuôn chảy dào dạt, mát trong, để Nguyễn Minh Khiêm chở con đò sáng tạo đi giải mã cuộc đời, giải mã chính mình với những góc nhìn mới lạ và sâu sắc” [54].

Nhận định về những sáng tạo nghệ thuật của Nguyễn Minh Khiêm, Giáo sư, viện sĩ Hồ Sĩ Vịnh nhận đọc bài thơ “*Chị*” của nhà thơ. Ông đánh giá “Một bài thơ phá thể: thơ tự do hay thơ - văn xuôi không quan trọng. Điều quan trọng là nhà thơ đã tạc chân dung cao cả và thánh thiện người phụ nữ Việt Nam bằng món quà vô giá của cảm hứng sáng tạo. Biệt tài của đoạn thơ là sự vận dụng những cụm từ bắt nguồn từ trong thành ngữ dân gian dùng “bắt buộc” để lập văn, nói lên tính hài hòa của câu thơ. Đó là sáng tạo chứ không bắt chước, không lặp lại người [52].

Tác giả Nguyễn Hải trong bài “*Dã ngoại*” cùng Nguyễn Minh Khiêm đánh giá. “Bên cạnh những bài được viết theo các thể thơ truyền thống như lục bát, tứ tuyệt... thì nhiều bài trong “*dã ngoại*” được thể nghiệm bằng lối viết mới, thể